

עידן המזעדיים

חג השבועות (תשע"ב)

על פי פסקי: השולחן ערוך, רמ"א, משנה ברורה, מן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף שליט"א ועוד

נכתב ונערך על ידי הרב עידן בן-אפרים שליט"א (02-5324067)

ב. שמחת החג – מצוה לאכול ביום-טוב בשר בהמה לקיים בזה מצות "וְשִׂמְחֶתָּ בְּחַגְגְּךָ" (דברים טז, יד), שאין שמחה אלא בבשר בהמה. ומי שמטעמי בריאות או כשרות אינו יכול לאכול בשר בהמה, יכול לקיים מצות שמחה בבשר עוף. וכן ישתה יין לשמחת החג (חזו"ע שי"ט). אבל לא ימשך יותר מדאי אחר הבשר והיין, וכן ימנע משחוק וקלות ראש, לפי שאין השחוק וקלות ראש שמחה אלא הוללות, ולא נצטיינו אלא על שמחה ישש בה עבודת היוצר יתברך שמו (רמב"ם יו"ט ה, כ; שו"ע תקס"ג, א). וכן לא ירבה באכילה, כיון שהיא מביאה לשינה (יומא יח, א).

ג. חשיבות הלימוד בלילה – פשט המנהג בכל תפוצות ישראל להיות ערים בליל חג השבועות ולעסוק בתורה עד עלות השחר, וכמו שכתוב בזוהר הקדוש: "כל אלו שמתקנים התיקון בלילה הזה ושמחים בו, כולם יהיו רשומים וכתובים בספר הזכרונות, והקדוש ברוך הוא מברך אותם בשבעים ברכות וכתרים של עולם העליון" (בראשית ח, יקרא טז). **והסבירו** האחרונים, שהטעם למנהג זה בליל חג השבועות, לפי שאמרו במדרש (שהש"ד א, נן פד"א, מא) שבשעת קבלת התורה היו ישראל נרדמים כל הלילה, והוצרך הקב"ה להעירם משינתם על ידי קולות וברקים שהיו לפני מעמד הר סיני. ולכן צריכים אנו לתקן הדבר על ידי שנעמוד על המשמר בלילה הזה ונעסוק בתורה (מג"א ר"ס תצד).

וכתב רבינו יוסף חיים זצ"ל (בן איש חי ש"א במדבר, ג): יזהר ללמוד כל סדר הלימוד של זה הלילה בחשק גדול ובשמחה רבה ובהתלהבות הלב. כי הלימוד המתוקן לזה הלילה, עושה פרי גדול למעלה, וממשיך לנפש האדם קדושה וטהרה. ויזהר שלא לדבר שיחת חולין כל הלילה, וצריך לכך שמירה גדולה בלילה הזה, לפי שבכל עת שיש התאספות של אנשים רבים, דרכו של היצר הרע להכשילם לדבר דברי חול, ודיבורים אסורים של שחוק ולשון הרע. ומי האיש אשר ישמע דברי הזוהר הקדוש הנ"ל ויפנה ליבו לבטלה בלילה הזה [והיושב בטל, הרי הוא כישן (מג"א תקפ"ג, ה)], כל שכן שלא ידבר דיבורים אסורים. ויתגבר כארי לישב על המשמר בעינים פקוחות לדחות את השינה, ולא יתנמנם כלל, כי רבינו האר"י ז"ל החמיר מאוד בענין השינה בלילה הזה יותר מליל הושענא רבה. ע"ש. וכמובן שצריך האדם להתכונן ולנוח היטב בערב החג, כדי שיוכל להשאר ער כראוי.

ד. סדר הלימוד – סדר הלימוד בלילה הזה הוא "תיקון ליל שבועות" הנדפס בספר "קריאי מועדי", שנתקן ונסדר על פי הזוהר והמקובלים (ועל פי הקבלה אין לקרות משנה בלילה זה) (בא"ח, ד; חזו"ע שי"ט). ועיקר התיקון הוא בקריאת סדר התנ"ך וקטע זוהר, ולכן במקום צורך יקרא לכל הפחות כנ"ל (ע"י שעה"כ פס ע"א ואודל"צ ח"ג יח, יא וישב הי"ט ח"ב ס"ב). **ואם יש צורך בדבר, מה טוב ומה נעים שתלמיד חכם בין החבורה יבאר לקהל דברי הגמרא והמדרש ותרי"ג מצוות, דבר דבור על אופניו, בדברי אגדה המושכים את הלב, כדי שלא יבוא להתנמנם, וזכות הרבים תלויה בו. ומכל מקום** מי שחשקה נפשו לעסוק בשי"ס ובפוסקים, אין למחות בידו כי יש לו על מה לסמוך (יחז"ל ג, לב). **ואולם** הנשים אינן שייכות בסדר הלימוד שבלילה זה (ובפעמים ח"א סוד ישרים, ט; בא"ח ש"א וישלח, ו; כה"ח א, טו), אבל טוב הדבר שתקראנה תהילים, מגילת רות ותנצלנה הזמן לדברים שבקדושה. **ולפני** חצות הלילה יש לקרות קריאת שמע שעל המיטה (בפרט אם התפללו ערבית מבעוד יום), עם כל הפסוקים של "יעלזו חסידים" וכ"י עד הסוף (בא"ח ש"א פקודי, יד).

ה. עלות השחר – אסור ללכת לישון תוך חצי שעה לפני עמוד השחר והלאה (חזו"ע שי"ג). ויזהר בעלות השחר (בערך בשעה 10:40), שהוא זמן חיבור הלילה והיום, שיהיה עוסק בתורה או בשירות ותשבחות ולא יהיה יושב ושותק, ומשום כך גם יאה זריז להתפנות קודם עלות השחר (בא"ח ש"א וישלח, ג). **ורבים** נוהגים לטבול במקוה טהרה [במים קרים] מעט קודם עלות השחר, כיון שעל פי הזוהר וכתבי האר"י ז"ל

א. בו' בסיון, חל יום חג השבועות, לאחר ימי ספירת העומר שנמשכו 49 ימים שהם שבעה שבועות, ולכן נקרא חג "השבועות", וכמו שנאמר בתורה (דברים טז, ט-י): "שִׁבְעָה שָׁבָעֹת תִּסְפָּר לָךְ... וְעִשִּׂיתָ חַג שִׁבְעֹת לַה' אֶלְקִינִי" (חזו"ע ש"ג).

★ שבת חוג – השנה חל חג השבועות ביום ראשון מיד בצאת השבת, ונכתוב פרטי דינים הנוגעים לכך:

(1) תספורת – הנוהגים כמנהג רבינו האר"י שלא להסתפר בימי הספירה רק בערב חג השבועות, מסתפרים בשנה זו בערב שבת (כה"ח תסח, צח).

(2) ביגוד – יש שהורו שהנוהגים ללבוש בגדים מיוחדים יותר ליום-טוב, ילבשו אותם כבר מערב שבת, מפני כבוד השבת (הגר"י קניבסקי זצ"ל, כמובא בס' פסח שחל בשבת יז, ו).

(3) סעודה שלישית – מצוה לאכול סעודה שלישית לפני תחילת שעה עשירית (שעה 09:40) כדי שיאכל בליל החג לתיאבון, ולאחר זמן זה, מצוה לכתחילה ליהרר שאיכל פת פחות משיעור כביצה (54 גרס) (ע"י שו"ע רמ"ט, ב ורמ"א תקס"ט, א ומ"ב ש"ס, ח וחזו"ע יו"ט, צ).

(4) חכנה משבת לחג – אסור לעשות הכנות ביום שבת לכבוד החג, ולכן אסור לערוך השולחן לפני צאת השבת. אבל מותר להוציא אוכל מהמקרר על מנת שיפשיר ויהיה מוכן לכבוד היום השני, ואין זה בכלל החנה (חזו"ע שבת ב, תמוז) [ואין עושים "עירוב תבשילין", לפי שנתקן לעשותו רק כשחל יום-טוב ולאחריו שבת].

(5) הדלקת נרות – מדליקים נרות לכבוד החג, ויזהרו שלא להדליק קודם צאת השבת (שעה: 8:13). והנוהגים כרבינו תם, ימתינו לשעה 08:09, ויש להעביר אש מנר שהודלק מערב שבת, וקודם ההדלקה מברכים: "ברוך אתה ה', אלוקינו מלך העולם, אשר קידשנו במצוותיו, וציונו להדליק נר של יום-טוב" [ואף למנהג האשכנזים יש ביום-טוב לברך קודם ההדלקה (ע"י מ"ב רס"ג, כז; בא"ח ש"ש נח, י; שש"כ מד, ז; פסח שחל בשבת יז, לו)]. **קודם** ההדלקה תתפלל האשה תפילת ערבית ותאמר "ותודיענו" (שהיא הבדלה), ואחר כך תדליק הנרות. **ואם** שכחה ולא אמרה בתפילה "ותודיענו", או שאינה מתפללת תפילת ערבית, אזי אחר צאת-הכוכבים לפני שתדליק הנרות, תאמר: "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" (מ"ב רצ"ט, לו). **ונכון** שהנשים לא תברכנה ברכת "שהחיינו" בעת הדלקת הנרות, ותצאנה ידי חובה בברכת "שהחיינו" שמברכים בקידוש (חזו"ע ימים נוראים טב ועוד).

(6) תיקון הנרות – המדליקים נרות שעה יזהרו שלא לחמם ביום-טוב את תחתית הנר באש על מנת להדביקו בפמוט, מחשש מירוח (מ"ב תקיד, יח; כה"ח ש"ס, מא). **ואם** הפמוט סתום משעוה מותר לנקותו על ידי סכין (כה"ח ש"ס), אבל לאחר שהסיר השעוה אסור לטלטלה (שש"כ יג, מג מד, ט), והעצה הטובה ביותר עבורם היא להשתמש ב"נרונות".

(7) הבדלה בתפילה – בתפילת ערבית של החג אומרים "ותודיענו" (לפני "יותן לנו"), שהיא הבדלה בתפילה בין שבת ליום-טוב.

(8) סדר הקידוש – בליל החג, מכיון שהוא מוצאי שבת, סדר הקידוש הוא: "יקנה"י", שהם ראשי תיבות של סדר הברכות בקידוש: יין (ברכת "בורא פרי הגפן"), קידוש (ברכת "מקדש ישראל והזמנים"), נר ("בורא מאורי האש"י - ואפשר לברך על הנרות שהדליקו לכבוד החג (הגר"ע יוסף; אור לציון ח"ג יח, ו), **הבדלה** (ברכת "המבדיל בין קודש לקודש", ואם טעה וסיים "המבדיל בין קודש לחול", יצא (חזו"ע פסח, ערב), **זמן** (ברכת "שהחיינו") (רמב"ם שבת כט, כב; שו"ע תע"ג, א). [ואין מברכים על בשמים (מ"ב ש"ס, ג; חצ"א, ג), והאשכנזים יושבים בקידוש (מ"ב תע"ג, א)]. נוסח הברכות מופיע במחזור.

יש צורך והכרח בטבילה זו והיא חלק בלתי נפרד מכללות התיקון כולו (שענה"כ שם וישב הים ב, קפה וסי' שפת הים, שבועות, עמי' עג).

ז. ברכות השחר – משהגיע זמן עלות השחר, מפסיקים הלימוד (הליכו"ע א, מה), נוטלים ידים בלא ברכה (שו"ע ורמ"א ד, יג), ומברכים כל ברכות השחר עם ברכות התורה (הליכו"ע שם). וברכת "אשר יצר", יברך רק אם הוצרך לנקביו נולמנהג האשכנזים, אם היה ער כל הלילה, אינו מברך ברכות "אלקו נשמה" ו"המעביר שינה" ו"ברכות התורה", וישתדל לצאת ידי חובה מאדם אחר המברך (מי"ב נו, כד וכו', כח).

ז. התעוררות בתפילה – תפילת שחרית ומוסף יתפלל בהתלהבות וזריזות, כדי שלא תחטפנו שינה באמצע ויבוא לידי טעות (בא"ח שם, ה), שהרי אם יישן בשעת קריאת שמע ותפילה ובקריאת התורה יצא שכרו בהפסדו. וכבר אמרו חז"ל [פסיקתא בילקרו"ש שמו"ת, דע"א]: אמר הקדוש ברוך הוא לישראל: בְּנִי! הֲיוּ קוֹרְאִים פֶּרֶשֶׁת עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה (בחג השבועות), ואני מעלה עליכם כאילו אתם עומדים לפני הר סיני ומקבלים את התורה. לפי שבאותו יום בזמן מתן תורה מתעוררת אותה הארה קדושה של המעמד הנשגב והנורא של אבותינו במעמד הר סיני (חזו"ע שי"ג). וידוע כי גמר הפרי של תיקון ספירת העומר ולימוד ליל חג השבועות נעשה בתפילת מוסף, ולכן צריך להזדרז בה הרבה, כי הכל הולך אחר החתום (בא"ח שם).

ח. עמידה בעשרת הדברות – יש הנהגים לעמוד על רגליהם בשעת קריאת עשרת הדברות, ואין זה מנהג נכון, כי יש לחוש פן יאמרו שדוקא תורה זו מן השמים ולא השאר, חס ושלוש, ונותנים בזה יד לפושעים. ויש למחות בנהגים כן (יחז"ד א, כט; חזו"ע שי"ד).

ט. מאכלי חלב – ראוי להכין מאכלים מתוקים וטעימים לחיכו ביום זה (סדר היום). ונוהגים לאכול מאכלי חלב (רמ"א תצד, ג), אך אין זה תחליף לסעודה הבשרית שהיא חלק מהשמחה בכל חג (כנ"ל בסעיף ב; דרכ"ת פט, יט וע"ע מונחים חמנים ז, קיד). ונהוג לאכול מאכלי חלב בבוקר לאחר הקידוש ולאחר זמן אוכלים סעודה בשרית. ויש נוהגים שאחר קינוח הפה במאכל והדחתו במשקה ושטיפת הידים [שו"ע י"ד פט, ב]

אוכלים מיד מאכלי בשר (חזו"ע שי"ח). ויש שנהגו לאכול סעודה חלבית בלילה וביום לעשות סעודה בשרית (עיי' אורחות רבינו ב, צח; פסקי תשובות תצד, יא; נס"ג יג, ה; יומא דעצרתא, קצט). ויש נוהגים לאכול דבש וחלב, לרמוז לתורה שנמשלה לדבש וחלב, כמו שנאמר (שיר השירים ד, יא): "דָּבַשׁ וְחֶלֶב תַּחַת לְשׁוֹנְךָ" (מ"ב שם, יג). ובכל אופן חובה להיזהר שלא לאכול מאכלי חלב אחר בשר כי אם לאחר ששעות (שו"ע שם, א), ואין להקל בזה בחג השבועות (פמ"ג ס"ט תצד; אוצר מנהגים והוראות י"ד, מג; אדרת תפארת ד, ל).

י. שטיחת עשבים – נוהגים לשטוח עשבי בשמים ושושנים בבית הכנסת ובבתים לכבוד חג השבועות, זכר למה שאמרו חז"ל (שבת פ"ה): שבכל דיבור שיצא מפיו הקב"ה נתמלא כל העולם כולו בְּשִׁמְיִם, שנאמר (שיר השירים ה, יג): "שִׁפְתוֹתַי שׁוֹשַׁנִּים נְטֹפֹת מֹר עֵבֶר". וכן נוהגים להעמיד ענפי אילנות בבית-הכנסת ובבתים, לרמוז למה שאמרו חז"ל (ר"ה טו). בעצרת נידונים על פירות האילן (רמ"א תצד, ג; יחז"ד ד, לג; חזו"ע שי"ז). ויש להיזהר שלא לקטוף מגינות פרטיות או מעצי נוי ציבוריים שלא ברשות.

יא. לימוד ביום – אחר שינוח מהלימוד של הלילה, יעסוק בתורה ביום החג, ולא יעביר את היום בשינה ויהפוך הלילה ליום והיום ללילה. וישתדל לחדש איזה חידוש בתורה, והוא סימן טוב לכל השנה להתחיל לחדש ביום מתן תורה, ואם אינו מסוגל לכך, ישתדל ללמוד או לשמוע חידוש שלא ידע קודם (כף החיים תצד, לה).

יב. תהילים – לימוד התהילים ביום חג השבועות יש בו צורך גדול, לפי שביום זה נפטר דוד המלך עליו השלום [ירושלמי חגיגה ב, ג; חזו"ע שכ], ויעלה לרצון יותר, ולכן כל אחד ילמד התהילים כולו (בא"ח שם, ו). ומנהג יפה בהרבה בתי-כנסת שמתאספים המון העם יחד בצהרי היום לקרוא בצוותא את ספר התהילים. ותלמיד חכם רשאי להמשיך בלימודו כדרכו בקודש (עיי' יחז"ד ג, קלג).

יג. רחיצה – מותר ביום-טוב לרחוץ כל גופו במים שהוחמו באמצעות דוד שמש (לא בילר) באמבטיה שבביתו (חזו"ע י"ט מב), אבל יש להיזהר מסחיטה. [והאשכנזים אוסרים זאת (עיי' מ"ב שכו, כא ושש"כ יד, ז)].